

בצלאל אלשלם

ביאור שיטת הרמב"ם בנושא נידה וזבה מדאוריתא

מבוא

- א. נקודת המחלוקת
 - ב. קושיות הרמב"ן על הרמב"ם
 - ג. תירוצי האחרונים על הרמב"ם
- תירוץ החוות דעת
ערוך השולחן

סיכום

מבוא

מהתורה יש חלוקה בדין בין נידה לזבה: הנידה טמאה שבעה ימים בין ראתה יום אחד בין ראתה שבעה, והזבה - אם ראתה שלשה ימים רצופים, צריכה לספור שבעה ימים נקיים ולאחר טהרתה צריכה להביא קרבן. ובמשנה נכתב כי יש אחד עשר יום שבין נידה לנידה והן הלכה למשה מסיני. בהסבר האופן מתי אשה היא נדה ומתי זבה ע"פ דין תורה, נחלקו הרמב"ם והרמב"ן. מאמר זה בא להסביר את נקודות המחלוקת, וכן הוא בא לתרץ את שיטת הרמב"ם לאור השאלות ששאלו עליו הראשונים ובראשם הרמב"ן.

א. נקודות המחלוקת

הנקודות בהן יש לכאורה מחלוקת בין שיטת הרמב"ם לשיטת הרמב"ן הן:

1. האם החלוקה בין דם זיבה לדם נידה היא בחשבון הימים בלבד (רמב"ם), או שיש חלוקה מהותית בין דם נידה שבטבע האשה לבין דם זיבה שהוא מחלה לגביה (רמב"ן).

כותב הרמב"ם (הלכות איסורי ביאה פרק ו הלכה א):

"דם הנדה ודם הזבה ודם הקושי ודם יולדת ודם טוהר של יולדת כולו דם אחד הוא ומן המקור הוא בא ומעין אחד הוא ובזמנים בלבד הוא שישתנה דינו ותהיה רואה דם זו טהורה, וזו נדה, וזו זבה".

והרמב"ן כתב (בפירושו לתורה ויקרא פרק טו):

"הקל הכתוב בזוב האשה בעת נדתה ולא חייב בה קרבן, בעבור שהוא בטבעה ולא נתרפאת מחולי. וטמא אותה שבעת ימים בין שתראה יום אחד או כל השבעה, (אבל) [שכל] הנשים בטבען לא תהיה בהן יותר משבעה זולתי בהיות בהן שפע יתר בחולי. אבל כי יזוב זוב דמה ימים רבים בלא עת הידוע לה, או שתוסיף על העת ויזוב זוב דמה ימים רבים אחרי השבעה ההם, הנה הוא חולי כזוב האיש, והצריך אותה קרבן בהתרפאותה כדין הזב".

2. האם בסוף ימי זיבה חוזרת האשה אוטומטית לימי נידה, ואז אם רואה בהן - סותרת את יומה בלבד וממשיכה לספור את מה שנשאר לשבעה נקיים (רמב"ם), או שעד שלא נטהרת מזובה ע"י שבעה נקיים רצופים, אינה חוזרת לימי נידתה (כדברי הרמב"ן כחידושו על מסכת נידה נד).

כפי שכתב הרמב"ם (שם פרק ז הלכה יא):

"ימי לידתה וימי נדתה אם לא ראתה בהן דם הרי אלו עולין לה לספירת שבעת ימים נקיים ואם ראתה בהן דם אין עולין לה ימי הראייה ולא סותרין כל הימים, אלא משלמת על הימים שספרה כשיפסוק הדם, שאין סותר הכל אלא ראיית של זוב אבל אלו סותרין יומן בלבד".

- ולא כמו שנכתב בטעות בדברי רבינו יונה שאינה זקוקה לשבעה נקיים כלל.
3. האם התחלת ימי נידה תלויה בראיה בפועל - כמו שכותב הרמב"ן (ואז היא נידה ממש), או שזה עפ"י חשבון כמו שכותב הרמב"ם (שם תראה בהן - תהיה נידה).
 4. האם האשה נעשית זבה ברגע שרואה בימי זיבתה עפ"י חשבון - כמו שכתב הרמב"ם, או שרק לאחר שבעה ימי נידה שראתה בהן, יש אפשרות שתיעשה זבה כמו שכתב הרמב"ן, ולאחר שעברו י"א הימים הללו, שוב לא יכולה להיות זבה עד שתראה שוב ותהיה נידה.

ב. קושיות הרמב"ן על הרמב"ם

- גדולי הראשונים ובראשם הרמב"ן הקשו קושיות רבות על שיטת הרמב"ם בהבחנה שבין ימי נידה לימי זיבה של האשה, ודחו אותה.
1. שואל הרמב"ן, מהסוגיה בנידה (נד): "שבעה ימים טמאין ושבעה ימים טהורין - משמשת רביע ימיה, מתוך כ"ח ימים". הרי לפי שיטת הרמב"ם מה שכתבה הגמרא שמשמשת רביע ימיה מתוך כ"ח ימים יהיה נכון רק לכ"ח הראשונים ולא להמשך.
 2. מהמשך הסוגיה (שם נד): "עשרה ימים טמאין ועשרה ימים טהורים - ימי שמושה כימי זיבתה. וכן למאה וכן לאלף". שואל הרמב"ן, למה לשיטת הרמב"ם כאשר רואה אלף ימים טמאים ואלף טהורים משמשת תמיד כימי זיבתה, הרי לאחר שבעה נקיים, כל שאר הימים הם ימי שימושה - כלומר תשע מאות תשעים ושלושה ימים, אבל בתוך האלף הטמאים לא היו תשע מאות תשעים ושלושה ימי זיבה אלא שש מאות ועשרה ימים בלבד.
 3. אם אשה רואה ביום השביעי לנדתה עפ"י החשבון, הרי צריכה לשבת עוד ששה ימים שלא בתוך ימי נידתה אלא בימי זיבתה, וזה כנגד פשט הפסוקים בפרשת מצורע.
 4. ממספר סוגיות בהן נראה שאשה קובעת וסת לעשרים ושבעה יום או לעשרים ושנים יום, והנה לפי שיטת הרמב"ם זה יצא בתוך ימי זיבה והרי נפסק שאין האשה קובעת וסת בימי זיבתה?
 5. מסוגיית 'טועה' (ערכין ח):

"מתני'. אין פתח בטועה פחות משבעה, ולא יתר על י"ז. גמ'. ת"ר: טועה שאמרה יום אחד טמא ראיתי - פתחה שבעה עשר, שני ימים טמא ראיתי - פתחה שבעה עשר, שלשה ימים טמא ראיתי - פתחה שבעה עשר, ארבעה ימים טמא ראיתי - פתחה ששה עשר, חמשה ימים טמא ראיתי - פתחה חמשה עשר, ששה ימים טמא ראיתי - פתחה ארבעה עשר, שבעה ימים טמא ראיתי - פתחה שלשה עשר, שמונה ימים טמא ראיתי - פתחה שנים עשר, תשעה ימים טמא ראיתי - פתחה אחד עשר, עשרה ימים טמא ראיתי - פתחה עשרה,

אחד עשר - פתחה תשעה, שנים עשר - פתחה שמונה, שלשה עשר - פתחה שבעה, שאין פתח בטועה פחות משבעה ולא יתר על שבעה עשר. אמר ליה רב אדא בר אהבה לרבה: למה לי כולי האי? תימני שבעה ותשתרי! אמר ליה: לתקונה לידי נדה ופתחה קאמרינן. תנו רבנן: כל הטועות זבות, מביאות קרבן ואינו נאכל, חוץ מפתחה שבעה ופתחה שמונה, שמביאות קרבן ונאכל. אטו כל הטועות זבות? ותו, יום אחד ושני ימים בת איתויי קרבן היא? אלא, כל זבות הטועות מביאות קרבן ואינו נאכל, חוץ מפתחה שבעה ופתחה שמונה, שמביאות קרבן ונאכל".

שואל הרמב"ן לאור המשנה והברייתא הנ"ל, איך מספר הימים משפיעה על פתח נידתה לרמב"ם, הרי הספק האם מה שראתה הוא נידה או זבה לעולם עומד, וכיצד תיפתר הבעיה של טועה זו. לאור שאלות אלו פסקו שאר הראשונים כרמב"ן וכרש"י ובעלי התוס', ודלא כרמב"ם.

ג. תירוצי האחרונים על הרמב"ם

תחילת גישתם של האחרונים לדברי הרמב"ם היא שהייתה לו מסורת בדבר זה, ולא יתכן שטעה בדבר משנה, ובמיוחד שנמצא ציטוט מדברי ר' שרירא גאון¹ (מדרש תנחומא (וורשא) פרשת מצורע סימן ח.) שם כתוב:

"פירוש לרבינו שרירא גאון ז"ל. אחד עשר יום שבין נדה לנדה הלכה למשה מסיני פי' כי ההלכה המסורה למשה מסיני כן היא בתחלת ראייתה כל אשה נדה דינה להיות סופרת כל ימיה מתחלת ראיית הדם ז' ימי נדה, ואחר אלו ז' ימי נדה י"א ימים ונקראים ימי זיבה, ואחר אלו י"א יום שהן ימי זיבה חוזרת לז' ימי נדה, ואחריהן י"א ימי זיבה, וחוזרת חלילה, וכן ראוי להיות סופרת כענין הזה כל ימיה".

תירוץ החוות דעת

א. לרמב"ם, לאשה בעלת ווסת קבוע, כאשר היא רואה בשעת ווסתה, הרי היא מתחילה את ספירתה (שבעה-אחד עשר-שבעה-אחד עשר) שוב, ולא משנה כמה ימים עברו מראייתה הקודמת ובלבד שהיו יותר על שמונה עשר. וכן מוכיח מפשט פסוקי התורה ומדברי המגיד משנה בדברי הרמב"ם (שם פרק ז הלכה ב): "או כשתראה בשעת וסתה והוא העת שקבעה לנידתה הרי זו נדה כל שבעת הימים".

ולפי זה מתורצת שאלה ד' של הרמב"ן, וכן ברור לשיטת הרמב"ם, שאשה לא קובעת וסת בימי זיבה הסמוכים לימי נידה שראתה בהן, אך בימי זיבה הסמוכים לימי נידה שלא ראתה בהן - קובעת בהן ווסת.

ב. תירץ סוגיית 'טועה' (בערכין שם) כסוגיית ס"ס: כל ראייה של אשה בימי זיבתה היא ספק נידה ספק זיבה, ולכן פוסק הרמב"ם (שם פרק ח הלכות ט-י, ע"פ פירוש

¹ אביו של ר' האי גאון. שהיה רבו של ר' חושיאל אביו של ר"ח, רבו של הר"ף, רבו של הר"י מיגאש רבו של מימון, אביו של הרמב"ם.

המגיד משנה שם) ששמים עליה חומרות שני הצדדים: משלימה שבעה ימים וחוששת בחודש הבא לאותו יום, אבל בגלל שהוא ספק אינה קובעת ווסת עד שתראה ג' פעמים בימי זיבתה, ונעקר בפעם אחת.

היוצא מכאן הוא שאותה אשה טועה יש עליה שני ספקות לענין קביעת הווסת:

א. האם היא בימי נידה או בימי זיבה.
ב. אם תאמר בימי זיבה - שמא דם נדה הוא. ולפי זה הייתה צריכה אותה טועה לקבוע ווסת בכל אופן.

רק מכיוון שהחמירו עליה להשלים את ימי נידתה - הרי הספק השני הוכרע ואינו מצטרף לס"ס.

וזהו הדין לראתה יום יומיים או שלשה, שתמיד יש את הספק על היום האחרון האם הוא מימי נידה או זיבה.

ותירוץ השאלה מדוע פתחה י"ז עד "שלשה ימים ראיתי" ומיום הרביעי ולמעלה פתחה הולך ויורד, הוא כדלהלן:

ביום הראשון הספק הוא על היום הראשון עצמו אם הוא נידה או זבה. ופוסקים לחומרא שזהו דם נידה, ולכן אסורה לבעלה עוד ששה ימים, ופתחה הוא י"ז.

ביום השני הספק הוא על היום השני, מכיוון שהנפ"מ היחידה היא לפתח הנידה - מתי תוכל לדעת בוודאות שדם שראתה הוא דם נידה כמו שכתב הרמב"ם (בפירוש המשניות הני"ל):

"ופתח נקרא הזמן שתשאר האשה אחר שפסק הדם ותבוא לה ווסת

שניה כלומר זמן נדה הידוע".

ולכן אין שום נפ"מ לגבי מה היה הדם ביום הראשון. ומכיוון שפוסקים לחומרא שזהו דם נידה, לכן אסורה לבעלה עוד ששה ימים, ופתחה הוא י"ז.

ביום השלישי הספק הוא על שלשת הימים, כי פה יש נפ"מ לדין חיוב קרבן ולדין האם קורבנה נאכל. והפסיקה פה לחומרא מעמידה את שני הימים הראשונים כימי זיבה ואת היום השלישי בספק זיבה וספק נידה. המשמעות של פסיקה זו להלכה היא:

א. אשה זו צריכה ז' נקיים + קרבן.

ב. היום השלישי נחשב לחומרא כספק נידה וספק זבה - ולכן פתחה נשאר י"ז, אבל קרבנה לא יאכל. (השארית היום השלישי בדין ספק הוא הצד החמור יותר - כי קרבנה לא נאכל, וזה לא שמטילים עליה חומרות שני הצדדים - כי אז קרבנה היה נאכל).

ביום הרביעי עד היום השנים עשר - נשאר הספק על היום השלישי כדי להטיל עליה את כל החומרות - ושקרבנה לא יאכל, ולכן אי אפשר לומר שהיום הרביעי הוא בספק אלא הוא וודאי נידה, וממילא שפתחה הולך ויורד. (היום הרביעי הוא יום נידתה השני, לאור מעמד היום השלישי כיום ספק).

וקשה לי על תירוצו זה של החו"ד מספר שאלות:

1. בפירוש המשניות לרמב"ם על המשנה בערכין כתב בפירוש שאשה זו הטועה, סופרת רק פעם אחת י"א יום לאחר ימי נידתה שראתה בהם, ולא סופרת יותר עד הפעם הבאה שתראה - ולכאורה ממש כשיטת הרמב"ן. ובמיוחד שכתב שם שהלכה למשה מסיני שאין בין נידה לנידה אלא אחד עשר יום בלבד - **לפחות** אחת עשר יום בין נידה לנידה, אך לא אחד עשר בלבד.

אם כך, כיצד מסתדר החו"ד עם פירוש זה ובמיוחד שמסתמך עליו?!

2. לאור פירושו את שתי הספקות, אם פושטים את הספק השני להחמיר עליה כדם נידה, ומוסיפים את הספק הראשון של 50% נידה 50% זיבה, הרי שנצטרך לקובעו כנידה וחוזרת השאלה מדוע אינה קובעת ווסת?
3. מדוע נזקק לס"ס, הרי עניין הספק ביום השלישי עומד בפני עצמו?
4. איך נפשט הספק בטועה מיום השנים עשר והלאה? הרי אז כבר היום השלישי הוא לא בספק - היא וודאי זבה ומביאה קרבן וקרבנה נאכל, ואם כך חזרה הקושיה למקומה - מדוע לא יהיה פתחה י"ז? (כאילו ראתה אחד עשר זיבות ונידות אחת).

ערוך השולחן

הערה"ש מקבל את שיטת החו"ד לגבי קביעת ווסת בימי זיבתה הסמוכים לימי נידתה שלא ראתה בהן.

והוא מתרץ את סוגיית נידה (נד.) כמו שכתב הרמב"ם בעצמו בספרו (פרק ז הלכה כ) שמשמשת רביע ימיה מתוך הימים הטהורים שהיו צריכים להיות לה:

"נמצאת אומר שבכל י"ח שבועות משמשת י"ח יום, ואילו לא אירע

לה חולי זה והיתה שבוע נדה וי"א יום טהורה היתה משמשת בכל

הי"ח שבועות י"א שבועות שהן שבעה ושבעים יום".

כמו כן הוא מתרץ את הקושיא מסוגיית ערכין, בזה שווסת הקבוע הוא דווקא עם ווסת הגוף, ואם שינתה מווסתה הקבוע בלי ווסת הגוף הרי שלא נשתנה ווסתה כלל וצריכה להמשיך ולחשב מווסתה הקבוע, וכל סוגיית ערכין הוא לא לעניין טהרת אשה לבעלה אלא לעניין קביעת ווסת חדש. ולכן מעמיד בשיטת הרמב"ם בסוגיית טועה בערכין, שאשה זו ראתה דם ללא ווסת הגוף, ולכן לא יכול להיות שהדם שראתה התחיל בזבה והמשיך בנידה, אלא הכל סוג אחד הוא.

וקשה לי על תירוץ זה של ערוך השולחן, הרי הרמב"ם כתב (בפירושו למשנה) שיש אפשרות כזו ששני הימים הראשונים הם זבה והיום השלישי הוא נידה, ולכן היא ספק

זבה ומביאה קרבן? כמו כן, כיצד זה מסתדר עם פשט לשון הברייתא?

עוד קשה על תירוץ השני, מתי ממשיכה לספור שבעה-אחד עשר-שבעה-אחד עשר, ומתי

מפסיקה? ונשאר קושיית הרמב"ן השלישית לגבי רואה אלף ימים?

ולכן ראיתי לתרץ:

א. כמו שכתבו החו"ד וערוה"ש:

1. אשה קובעת ווסת בימי זיבתה הסמוכים לימי נידתה שלא ראתה בהם - כדלעיל.
2. הסוגיה בערכין לגבי הטועה היא לא לטהרה לבעלה אלא לקבוע מחדש את ווסתה.
3. אשה בעלת ווסת קבוע, וראתה בשעת ווסתה - מאפסת את חשבון ה7,11 ומתחילה אותו מחדש.

ב. יש חלוקה בדין בין אשה בעלת ווסת קבוע לאשה שאין לה ווסת כמו שכתב החו"ד לחלק - אך למעשה הפוך ממה שכתב):

בפיהמ"ש לרמב"ם על המשנה בערכין (פרק ב משנה א) כתב הרמב"ם:

"והזמן המועט שיהא בין נדות לנדות אחד עשר יום והוא קבלה".

כמו כן כתב שם:

"נמצא כל דם שתראה האשה כל שבעת הימים שקבעה לה ווסת

שזה הוא עת נדתה הוא דם נדה, וכל שתראה באחד עשר יום שאחר

השבעה הוא דם זיבה, ומה שתראה ביום השנים עשר ומה שאחריו הוא דם נידה".

ולא הוסיף פה הרמב"ם ששוב סופרת שבעה ואחד עשר.

הרב קפאח רצה לתקן הנוסח שיתאים להלכות ביד החזקה, וכתב שאולי הרמב"ם סבר בצעירותו כרמב"ן, ולדעתי לא היא! אלא שמה שכתב הרמב"ם בפיהמ"ש על אשה טועה הוא דין אשה שאין לה ווסת קבוע, ולכן אצלה היא סופרת רק פעם אחת **11 לאחר 7 ימי נידה שראתה בהם**². וכן מסתבר לתרץ את סוגיית נידה נד לגבי אשה שרואה 7 ימים 71 לא, ובזה מתורץ גם מדוע זאת שרואה 1000 ימים 1000 ימים לא - דינה שסופרת ז"נ ומשמשת 993, מכיוון שלא נחשבת לבעלת ווסת קבוע (כי ברמב"ם עצמו מגדיר את המציאות הזו כמחלה³ - ווסת קבוע לא יכול להיות כמחלה) וממילא יש לה 7 ימי נדה 993 ימי זיבה, ואינה חוזרת לימי נידתה - ממש כרמב"ן.

ויש להוכיח דבר זה גם מלשון הרמב"ם ביד החזקה שכתב בהלכה ב': "כיצד כשתראה האשה דם תחלה" וחילק בין ראייה ראשונה - בעלת ווסת שאינו קבוע לבעלת ווסת קבוע " או כשתראה בשעת וסתה והוא העת שקבעה לנדתה הרי זו נדה כל שבעת הימים", ואח"כ בהלכה ו' כתב: " כל ימי האשה **מיום שיקבע לה וסת** עד שתמות או עד שיעקר הוסת ליום אחר תספור לעולם שבעה **מתחלת יום הוסת** ואחריהן אחד עשר [ואחריהן] שבעה ואחריהן אחד עשר" הרי שהלכה זו של ספירת 7,11,7,11 נכונה לבעלת ווסת קבוע בלבד!!!

ג. לשאלה השלישית של הרמב"ן יתורץ שהשאלה לא קיימת, כי אם היא בעלת ווסת קבוע - הרי שלא רואה רק ביום השביעי לנדתה עפ"י חשבון, ואם שינתה ווסתה, הרי שהתקלקל החשבון וממילא חוששת לשינוי ווסתה כמו שכתב הרמב"ם בפ"ח ה"ט: " אבל קובעת ווסת בימי נידה שלא ראתה בהן", ולכן סופרת 7 ימים מיום שראתה.

ד. לתרוץ סוגיית טועה במשנה בערכין:

1. כמו שכתבתי לעיל - מדובר באשה שאין לה ווסת קבוע, כי אחרת לא משנה כמה ימים ראתה, אלא מתי התחילה לראות.⁴
2. כמו שכתבו החו"ד וערוה"ש - כל הסוגיה היא לדעת מתי תוכל לקבוע לה ווסת.
3. וממילא אין פה מחלוקת בין שיטות הרמב"ם והרמב"ן, ולכן מיום ד' והלאה פתחה הולך ויורד באופן רציף, כי אינה חוזרת מימי זוב לימי נידה עד שתפסוק מלראות.⁵

סיכום

1. המחלוקת בין שיטת הרמב"ם לשיטת הרמב"ן להלכה לגבי ימי נידה וזבה היא לבעלת ווסת קבוע בלבד, אך לאשה שאין לה ווסת קבוע הם יסכימו כשיטת הרמב"ן.

² ויש לדייק בחשבון שעשה הרמב"ם בפ"ז ה"כ שאכן כל פעם שסופרת שוב 11 יום זה בגלל שראתה 7 ימים שלפניו ואפילו יום אחד.

³ הלכות איסורי ביאה פ"ז הלכה כ': "ואילו לא אירע לה חולי זה..."

⁴ אם ווסת החודש - עפ"י התאריך, ואם ווסת ההפלה - עפ"י הפלגתה הקודמת. ובכל מקרה אין חשיבות למספר הימים שראתה בהן, אלא על כרחך - מדובר באשה שאין לה ווסת קבוע.

⁵ ולא מצאתי הכרעה האם גם הרמב"ם יחייב שתטהר מזובה לפני שתחשב נידה או לא, אם כי מפיהמ"ש שכתבתי לעיל משמע שאכן צריכה ז"נ ורק אח"כ יכולה להחשב זבה - כרמב"ן ממש.

2. אשה שיש לה ווסת קבוע, ווסתה מאפס את מניין ספירת ה7,11,7,11 ומתחילה אותו שוב מחדש.
3. אשה שיש לה ווסת קבוע, וראתה שלא ביום ווסתה - חוששת לשני הדברים: גם נוהגת כנידה שאין ווסתה קבוע - וסופרת 7 ימים מיום שראתה כנידה, וגם (אם ראתה ג' ימים בתוך ימי זיבתה) יושבת ז"נ ומביאה קרבן - וקורבנה לא יאכל!

ובזה סלקנו את כל קושיות הראשונים על שיטת הרמב"ם.⁶

⁶ ויש לעיין בשיטת הרמב"ן לאור קושיותיו של ערוה"ש בסימן קפג לגבי תקנתו של רבי וכו', שלשיטת הרמב"ן ובמיוחד לפירושו של רש"י שם לא מובנות כלל.